

Nr 130.

Av herr **Myrdal m. fl.**, om rätt för vetenskapsmän i de andra nordiska länderna att söka lärarbefattningar vid svenska universitet och högskolor m. m.

Vid 1932 års riksdag väcktes i denna kammare en motion av herr Israel Holmgren (nr 64) med yrkande »att riksdagen ville besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning om i vilken utsträckning samma rätt, som svensk medborgare har att söka lärarbefattningar vid våra universitet och högskolor, kan medgivnas norsk, dansk eller finsk undersåte, ävensom om förslag till de ändringar i regeringsformen och övriga författningar, som därav föranledas».

I sin motivering tog motionären sin utgångspunkt i det allmänna önskemålet, att alla onödiga skrankor mellan folken, som kunna tas bort, även böra tas bort. Vetenskapen är internationell, särskilt naturvetenskapen; i de juridiska och teologiska fakulteterna funnes kanske läroämnena av speciellt nationell karaktär. Reformen på detta område måste i detta och i andra av motionären påpekade hänseenden föregås av utredning.

Motionären ville inte ifrågasätta en allmän internationalisering av våra universitetsbefattningar; våra möjligheter att ta fruktbärande internationella initiativ äro begränsade av nationens litenhet. »Det finns dock ett område på kartan», säger motionären, »där Sveriges ställning är en annan och det är Norden. — De nordiska staterna bilda ett komplex för sig i Europa. Skiljelinjerna mellan de nordiska länderna och det övriga Europa äro långt skarpare än mellan de förstnämnda länderna inbördes. Den som något vistats i Norge och Danmark och utanför Skandinaviens gränser får ovillkorligen ett starkt intryck härav. De nordiska folkens skaplynne, livsåskådning, vanor, samhällsförhållanden och kulturförhållanden te sig för en utomstående så lika, att de tyckas utgöra ett enda folk. Ett uttryck härför är, att man i allmänhet i utlandet icke skiljer på oss utan kallar oss skandinaver helt enkelt».

Efter att ha berört den nordiska ras- och språkgemenskapen fortsätter motionären:

»Bland de nordiska (skandinaviska) länderna är Sverige det största och intar redan härigenom och även av andra skäl ställningen som primus inter pares. Denna ställning ger möjlighet till initiativ och förpliktar till initiativ om gemensamt uppträdande och samverkan mellan de skandinaviska länderna. Många sådana initiativ ha också tagits från svensk sida och varit till välsignelse.

Det förefaller mig uppenbart, att det finns åtskilliga skrankor mellan de

skandinaviska folken, som icke äro till nytta, utan borde bort, och jag förmenar, att det skulle vara till vårt lands heder att härvid gå i spetsen.

Som sådana onödiga skrankor räknar jag de hinder, som finnas för skandinaviska vetenskapsmän att fritt söka vetenskapliga befattningar vid alla de skandinaviska ländernas universitet. Det skulle säkerligen ha en sammanknytande och enande betydelse, vars vikt knappast kan överskattas, om norska, danska respektive finlandssvenska vetenskapsmän finge rätt att i samma ordning som svenska medborgare söka de vetenskapliga lärarebefattningarna vid våra universitet och högskolor.

— — —

En dansk eller en norrman skulle icke hindras i sin undervisning av studenterna genom språket. Han kunde gott fortsätta att tala sitt eget språk och de bland studenterna, som icke kunde följa med från början, skulle så hastigt lära sig detta, och ingen anmärkningsvärd olägenhet skulle följa därav. Därom har jag riklig erfarenhet. Den enda sakliga invändning man, så vitt jag ser, kan göra mot ett sådant fritt utbyte av vetenskapsmän, är att man riskerar att ta brödet ur munnen på våra egna obefordrade vetenskapsmän om de i konkurrensen, t. ex. om en professur, skola kunna stickas ut av en dansk eller norrman. Jag frågar mig då: vilket är fördelaktigare för vårt land, att vid en professorskonkurrens ta en svensk, som är underlägsen, eller att ta en dansk eller norrman, som är överlägsen? Ser man saken en smula i stort, så kan svaret icke bli mer än ett: landets intresse är att få den bästa. Detta betyder för undervisningen och för forskningen oändligt mycket. Det talas i dessa dagar mycket och med rätt om behovet av att begränsa en onödig import, men om någon import skall vara nödig och nyttig, så vore det väl importen av överlägsen intelligens och skaparkraft. Dessa män från våra grannländer, som äro av identiskt samma ras som vi själva, ha vi ingen svårighet att assimilera i vårt samhälle. Det är en ren och klar vinst för Sverige att få dem och deras avkomma införlivade med vårt folk.

Det är givet, att det är önskligt, att svenska medborgare på samma sätt som här skisserats finge rätt att söka vetenskapliga lärarebefattningar vid de andra nordiska ländernas universitet. Det vill synas som om fördelarna härav skulle vara minst lika stora för våra grannar som för oss. Då t. ex. i Norge vid dess enda universitet finns två professurer i invärtes sjukdomar, så finns vid Sveriges tre medicinska fakulteter sammanlagt fyra professurer i detta ämne. Beträffande möjligheterna att uppnå en överenskommelse om reciprocitet med Finland ligga förhållandena ogynnsamt till på grund av språkbestämmelserna, som ge svensktalande vetenskapsmän en mycket försvärad ställning vid ansökan till vetenskapliga universitetsbefattningar.

Jag anser emellertid, att man icke borde göra beviljande av de här föreslagna rättigheter för våra grannländers forskare beroende av liknande tillstånd för oss i grannländerna. Kommer ett dylikt till stånd som resultat av förhandlingar i saken, så är det utmärkt, men Sverige borde enligt min

mening dessförinnan och oberoende av dylika förhandlingar själv besluta. Det är även utan reciprocitet till fördel för Sverige att dra till sig grannländernas bästa forskare. Och för resten, skulle det icke oavsett detta överensstämma med svenskt kynne och vara för Sveriges ställning i Norden gagneligt att ta ett sådant första steg? Även om de andra nordiska länderna icke genast komme efter, skulle det nog icke dröja länge.»

Vi ha så utförligt anfört motionärens motiv, då vad han här anfört i huvudsak överensstämmer med vår egen uppfattning. Vi ha oss även bekant, att denna uppfattning är vida utbredd bland vetenskapsmännen i Norden. Detta har under mycket lång tid varit fallet.

I sitt stort anlagda program för det akademiska samarbetet i Norden, som dåvarande adjunkten, sedermera professorn i historia vid Lunds universitet Martin Weibull framlade 1869, angav denne således såsom ett av de lämpligaste medlen »Ömsesidigt användande av lärarkrafter. Den som ägde kompetens som docent vid ett universitet borde vara berättigad söka ordinarie tjänst vid alla de övriga nordiska höga lärosätena.» — Denna tanke framfördes senare vid olika tillfällen. Vi tillåta oss att för övrigt hänvisa till jur. och fil. kand. Gerhard Hafströms i Nordisk Tidskrift år 1935 tryckta undersökning »Nordisk Akademiskt samarbete».

Herr Holmgrens ovannämnda motion behandlades av konstitutionsutskottet i dess utlåtande nr 22. Utskottet påpekade den även i motionen berörda rätt, Konungen enligt 28 § regeringsformen äger att efter hörande av universitetsmyndigheterna eller på deras framställning till lärarbefattningar vid universiteten — de teologiska tjänsterna likväl undantagna — *kalla* även utländska män av utmärkt förtjänst och antydde, att denna dispensmöjlighet ibland utnyttjats, samt berörde, hur en nära samverkan mellan universiteten i de nordiska länderna kunde åvägbringas och i viss utsträckning också redan äger rum genom inbjudan till framstående vetenskapsmän vid universitet i ett av länderna att hålla en serie föreläsningar vid universiteten i något av de andra länderna. Utan angivande av andra skäl avstyrkte utskottet motionen. De frisinnade utskottsledamöterna, herrar David Bergström och Olson i Mora, reserverade sig till förmån för en riksdagskrivelse i ämnet.

Vid behandlingen av utskottsutlåtandet utspann sig i båda kamrarna en livlig och synnerligen upplysande debatt. För den i motionen framförda tanken uttalade sig i första kammaren, utom motionären, herrar Bergman, Enhörning, Hellberg, Norling, Roos, David Bergström, Pauli, Schlyter, Olof Olsson och Möller. För utskottets förslag talade herrar Vennerström, Ekman och Reuterskiöld; av dessa synes emellertid endast herr Reuterskiöld hava intagit en principiellt avvisande inställning, medan de båda förstnämnda talarna mera fäste uppmärksamheten vid vissa praktiska synpunkter. I andra kammaren fick motionären medhåll av herrar Engberg, Mosesson och Lundstedt, medan herrar Sävström, Fast, Peterson i Broaryd, Lindskog, Björck i Kristianstad och Sandwall försvarade utskottets linje. Båda kamrarna följde utskottet.

Vi mena nu, att de sex år, som förflutit, sedan riksdagen fattade detta beslut, i många väsentliga hänseenden förstärkt skälen för en reform i den riktning 1932 års motion angav. Detta torde vara uppenbart och behöver icke särskilt motiveras. Allmänt vilja vi understryka, att det intresse, vi här göra oss till tolk för, icke kan anses tillfredsställt genom Konungens rätt att efter förslag av universitet kalla utlänning utan blott genom rätt för vissa utlänningar att på samma villkor som svensk undersåte söka en lärostol, då den är ledig.

Vi vilja påpeka, att den förhoppning, som av flera av de riksdagsledamöter, vilka talade för utskottets avslagslinje, framfördes, att den nuvarande grundlagsbestämmelsen möjliggör ett i framtiden livligare inkallande av utländska forskare till svenska lärarbefattningar, icke förverkligats.

I debatten framhölls, att ett förslag till en reform som denna borde komma från universiteten själva. Av skäl, som i debatten angavos av herr Holmgren, kunna vi icke godkänna denna invändning. Det är näppeligen universitetens plikt eller ens möjlighet att taga ståndpunkt i en fråga som denna. Frågan, som är av principiell art och som sammanhänger med vår utrikespolitiska orientering, är i eminent grad en riksdagsfråga. Men vidare vilja vi påpeka, att herr Lindskog, vilken dock anslöt sig till utskottets linje, ej blott deklarerade, att han för egen del hyste »mycket, mycket stora sympatier» för tanken på denna reform, utan även vittnade om, att det fanns »mycket starka sympatier» för den även inom våra universitet. Under de sex år, som sedan dess förflutit, hava förvisso dessa sympatier ytterligare stärkts.

Vid genomgången av riksdagsdebatten hava vi emellertid vunnit klarhet om, att utredningsyrkandet bör läggas något annorlunda. Givetvis bör sålunda Island icke bortglömmas bland de nordiska länderna, samt vidare svenskamerikan eller allmänt utländsk medborgare, som varit svensk eller härstammar från Sverige, givas samma rätt som medborgare i de övriga nordiska länderna. Det är av debatten vidare uppenbart, att många gärna vilja tänka sig en allmän nordisk konkurrens om våra vetenskapliga befattningar men blott under förutsättning av full reciprocitet; detta i syfte att försvara våra egna obefordrade vetenskapsmäns framtidsutsikter. Även om vi för vår del anse vissa skäl föreligga för oss i Sverige att taga detta steg även utan att avvakta reciprocitet, synes det oss likväl självklart, att utredningen i här angivna hänseende bör vara förutsättningslös och således omfatta jämväl frågorna, huruvida reciprocitet kan uppnås och, om ej, huruvida Sverige i trots härav bör för egen del genomföra reformen. Utsikterna till en överenskommelse om reciprocitet torde vara goda. Vi erinra om att Danmark intill för några år sedan gav nordisk vetenskapsman samma rätt som dansk och att, när ändring härvidlag beslöts, det uttalades, att detta skedde på grund av en önskan om reciprocitet. Motionärerna finna det också synnerligen önskvärt och betydelsefullt att reciprocitet uppnås. Slutligen bör det ställas klart, att vi ej utan vidare förutsätta, att alla vetenskaper äro internationella och att ej vissa — t. ex. en del juridiska och

samhällsvetenskapliga — äro i viss grad nationellt begränsade (varför detta särskilt skulle gälla de teologiska, vilka enligt grundlagen äro undantagna till och med från den dispensrätt vid kallelse, som Konungen nu har, förefaller oss oförklarligt). Emellertid reser sig här den frågan, huruvida icke detta intresse att få den nationella sidan av en vetenskap väl tillgodosedd bäst tillvaratages genom att de ifrågavarande läroämnena till sina områden klarare bestämmas; i och för sig har detta intresse ingenting att göra med vetenskapsmannens själva medborgarskap. Kan denna linje med en mera specifik formulering av ämnena icke fullföljas, har man givetvis — efter utredning om vilka vetenskapliga ämnen, som skola antagas vara i viss grad nationellt begränsade — att antingen undantaga vissa lärostolar från den fria nordiska konkurrensen eller bestämma vissa villkor för denna konkurrens beträffande dessa lärostolar.

På grund av vad här anförts tillåta vi oss hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vilken utsträckning samma rätt, som svensk medborgare har att söka lärarbefattningar vid våra universitet och högskolor, kan medgivas dansk, finländsk, isländsk eller norsk undersåte samt annan utländsk medborgare, som varit svensk eller härstammar från svensk medborgare.

Stockholm den 23 januari 1938.

Rickard Lindström.

Bertil Ohlin.

Gunnar Myrdal.

Georg Andrén.
